

(NE)TEME KURIKULA – *Suae fortunae quisque faber*

Voljena Marić

Odsjek za klasičnu filologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu

Obrazovanje je sastavni dio društva, oduvijek prisutan i oduvijek podložan promjenama. Razvojem znanosti i promjenom fokusa interesa mijenjali su se programi studija, mijenjali su se i školski programi i vrste škola. Klasični jezici kao dio tog sustava mijenjali su i status i način poduke. Latinski se jezik od službenog jezika i jezika poduke preobrazio do samo jednog predmeta u kurikulumu.

Novi predmetni kurikulum¹ uveo je niz značajnih promjena u poduci latinskog i grčkog jezika pomicanjem fokusa s gramatike na tekst² te promjenom načina vrednovanja. Iako se već dugo vremena dostupnim alatima nastava klasičnih jezika može učiniti zanimljivijom i prihvatljivijom, teško se oduprijeti tradicionalnim načinima poduke. Mnogima se od nas, i samima poučavanim na taj način, teško odmaknuti od gramatike, no bilo bi ipak pretjerano reći da smo samo slijepo slijedili distih s početka Donatove³ gramatike i uporno kucali samo na jedna vrata:

*Janua sum rudibus primam cupientibus artem
nec sine me quisquam rite peritus erit.*⁴

Predmeti za čiji je napredak u učenju i razumijevanju potreban stalan rad, poput matematike ili pak klasičnih jezika, postaju osobito teški i ne baš omiljeni današnjim učenicima. Ne znam čime se tješe profesori matematike, ali nama kao alibi za nedostatak interesa za učenjem gramatike može poslužiti navod iz knjige *Crtice iz dalmatinskog školstva* Šime Urlića, prema kojem (ne)zainteresiranost za učenje gramatika u našim krajevima nije novost, nego je i ranije bila prepoznata.

„Ali se čini, da nesamo u gradovima mletačke Dalmacije, već i u samom Dubrovniku, nije nigda bilo kakova osobita zanosa za učenjem gramatike, kakova je bilo u nekim talijanskim gradovima. Tako je n. pr. u XIV. vijeku gramatika toliko pobuđivala zanimanje u Mlecima, da se i ime Gramatika počelo nadijevati ženskim.” (Urlić 1919: 22)

¹ Odluka o donošenju kurikulumu za nastavni predmet Latinski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019 (143); https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_143.html;
Odluka o donošenju kurikulumu za nastavni predmet Grčki jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019 (144); https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_144.html.

² Sličan pristup poučavanju započeli su autori udžbenika *Orbis Romanus* Damir Salopek, Zlatko Šešelj i Dubravko Škiljan (1984).

³ Elije Donat, rimski gramatičar iz 4. st. Napisao je dvije gramatike, veću (*Ars maior*) i manju (*Ars minor*).

⁴ Urlić 1919: 22.

Malo je vjerojatno da se danas opet pojavi takav zanos i zaživi gore opisana praksa iz 14. stoljeća pa se u obilju novih imena koja se nadijevaju djeci nađe i ime Gramatika. Ne treba zbog toga očajavati i odustati, već ići u korak s promjenama. Promjene se nisu dogodile samo u kurikulumima postojećih predmeta, već su uvedeni i novi, kao npr. *Građanski odgoj i obrazovanje*,⁵ na temelju kojeg je uveden fakultativni predmet *Škola i zajednica*. Nastavnik klasičnih jezika može i u njima pronaći ideje kako prilagoditi i obogatiti svoju nastavu.

Boris Jokić, znanstvenik s Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu, član Ekspertne radne skupine za provedbu Cjelovite kurikularne reforme 2015. i 2016. godine, opisao je novi predmet kao inovativan pristup građanskom odgoju i obrazovanju i školi u cjelini, s aktivnim ulogama i učenika i nastavnika te malo klasičnog poučavanja.

„Učenici sami odabiru probleme koji ih brinu u zajednici, poput npr. pitanja kvalitete stanovanja, nedostatka mjesta za izlaske, borbe navijačkih skupina za klubove, svakodnevica osoba s invaliditetom, siromaštva u gradu, medijskih sloboda, povećanja cijene hrane i usluga, uništenja zelenih površina, migracija te da, nakon što odaberu problem koji je za njih važan, istražuju isti, borave na mjestima na kojima se odvija te na kraju predlažu rješenja.”⁶

Iako je predviđeno da se spomenuti predmeti izvode samostalno, nastavnici drugih predmeta, pa tako i latinskog i grčkog jezika, mogu pokušati neke od predloženih tema uklopiti u svoju nastavu. Korelacija s drugim predmetima je uvijek poželjna, a sloboda izbora tekstova u postojećem kurikulumu latinskog i grčkog jezika omogućuje im da se posvete raznolikim temama.

O nekim temama, kao što je npr. život osoba s invaliditetom, teško je govoriti, a još je teže podijeliti ih s učenicima. Pomoći pri tome mogu upravo tekstovi na latinskom ili grčkom jeziku. Teme o osobama s invaliditetom nisu ni dosad bile zapostavljene pa su se tako tekstovi klasičnih autora o Apiju Klaudiju Ceku i Demostenu, povezani s njihovim poteškoćama, gubitkom vida i mucanjem, već koristili u testovima na natjecanjima iz klasičnih jezika. Pri traženju primjerenih i prikladnih tekstova nekako smo svi navikli posezati za tekstovima klasičnih autora, a manje se kao izvorom poslužiti djelima hrvatskih latinista. Možda je prilika da se u nastavi latinskog jezika upravo s ovim neuobičajenim temama povežu i približe učenicima u nastavi manje prisutni i manje zastupljeni latinski autori. Zagovornik sam da u poduci jezika neizostavni i najvažniji dio budu upravo jezični sadržaji. No ne mislim pritom da bi

⁵ Odluka o donošenju kurikulumu za međupredmetnu temu *Gradanski odgoj i obrazovanje* za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, NN 10/2019 (217); https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html.

⁶ Projekt *Škola i zajednica* provodi se u suradnji Sveučilišta u Rijeci, Prve riječke hrvatske gimnazije, Centra za kulturu dijaloga i Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu. Na predstavljanju u Zagrebu u siječnju 2022. o predmetu je govorio Boris Jokić; <https://www.zagreb.hr/en/grad-zagreb-ce-skolama-ponuditi-dva-programa-uz-gr/176856>.

se čitanje i prevođenje latinskih tekstova trebalo svesti samo na pronalaženje riječi i njihova značenja, njihovih funkcija u rečenici i mogućeg prijevoda. Svakim tekstom učenicima možemo približiti sve domene kurikula, povezati ga s drugim nastavnim predmetima i pretvoriti u izvor različitih informacija.

Progovoriti o problemima osoba s invaliditetom, kao što je npr. gubitak vida, i potaknuti interes za životom slijepih osoba može se, na primjer, i čitanjem epigrama hrvatskih latinista Jana Panonija, Rajmunda Kunića, natpisa povezanog s hrvatskom poviješću ili pak pjesme Tona Smerdela.

*

Epigram *In Senecam Lippum* Jana Panonija (1434–1472), hrvatskog humanista i pjesnika koji je stvarao na latinskom, upućen je talijanskom humanistu Tommasu Seneci.⁷ Panonije se u Italiji školovao kod poznatog učitelja Guarina de' Guarinija. Kada je između Guarinija i pjesnika Sigismonda Pandolfa Malateste (1417–1468) u Riminiju izbila neka književna svađa, Panonije je stao na stranu učitelja, i riječima bocnuo pjesnike koji su u toj književnoj raspravi bili okupljeni oko protivničkog tabora. Jedan je od njih bio i Tommaso Seneca.

Iako epigram obilježava teška poruga adresatu, zanimljiv je primjer jer autor u svega osamnaest stihova donosi pravi mali katalog imena osoba čija je sudbina povezana s gubitkom vida.

IN SENECAM LIPPUM

Quid, Seneca, obtusos, frustra causaris, ocellos?
 Ingenium clades adiuvat ista magis.
 Testis Democritus, qui, quo sapientior esset,
 Luminibus tenebras intulit ipse suis.
 Caecus erat Cyclops, calamis cum dulce creparet, 5
 Cum caneret Troiam, caecus Homerus erat.
 Caecus et ille senex, Pyrrho qui pace negata,
 Reppulit a Latio dedecus imperio.
 Stesichorus sonuit melius, cum lucis egebat;
 Plus etiam Thamyryn tunc placuisse ferunt. 10
 Caecum divitiis dominatur Numen; an hoc est,
 Tam male quod mundi distribuuntur opes?
 Caecus Amor, Graio si verum carmine lusit
 Sicelis arguti fistula Simichidae,
 Quid, quod et ipsa caret nitido Rhamnusia visu, 15
 Omnia quae rapidae, ventilat orbe rotae?
 Hoc tamen illa unum recte iustissima vidit,
 Quod de te, Seneca, reddidit Oedipodem. (Česmički 1951: 226)

⁷ Tommaso Seneca (oko 1390–1472), talijanski humanist, pjesnik i učitelj.

Epigram je upućen pjesniku koji za svoj neuspjeh u pjesništvu krivi svoje probleme s vidom. Panonije pak smatra da mu to nikako ne može biti izgovor. Nabraja niz imena kako stvarnih osoba, tako i onih poznatih iz mita, koje svojim primjerima svjedoče o tome. Iako ih zapravo sve povezuje sljepoća, njihove se sudbine uvelike razlikuju. Uzrok je sljepoće katkad starenje ili bolest, katkad kazna ili čak vlastita odluka. Neka od spomenutih imena učenici će odmah prepoznati, s nekima će se možda prvi put susresti. Homer i Kiklop bit će učenicima vjerojatno već otprije poznati. *Ille senex*, kad mu pridružimo i ime, Apije Klaudije Cek, također. Filozof Demokrit vjerojatno nije nepoznat. Zanimljivostima povezanim uz svako od imena učenici mogu provjeriti i proširiti već stečena znanja iz povijesti, mitologije, ili pak književnosti.

O Demokritu (oko 460 – oko 370), grčkom filozofu iz Abdere, predstavniku atomizma u antičkoj filozofiji, učenici će učiti na nastavi filozofije. Spomenut će njegova djela pisana jonskim dijalektom, širok interes ne samo za filozofiju već i za matematiku, fiziku, astronomiju, biologiju, medicinu, filologiju, geografiju. Panonije spominje njegov gubitak vida. Verzije priče o njegovu gubitku vida različite su i ne previše pouzdane. Prema jednoj sam se oslijepio kako mu vid ne bi smetao pri spoznaji, kako mu pogled ne bi remetio mir potreban za bavljenje znanošću, a prema drugoj sljepoća se povezuje s pretjeranim gledanjem u sunce.

Za *Ilijadu* i *Odiseju* uvriježeno je mišljenje da je njihov autor slijepi pjesnik Homer. Ime mu se pučkom etimologijom povezivalo sa sljepoćom – grč. ὀψών ‘onaj koji ne vidi’. Kiklopi, jednooka bića, najpoznatiji su baš iz Homerovog epa, kao i iz Ovidijevih *Metamorfoza*. Polifem, kojeg je oslijepio Odisej, pjeva zaljubljen u nimfu Galateju. Apije Klaudije Cek (4/3. st. pr. Kr.) rimski je političar, poznat po reformama koje je proveo, i vjerojatno još poznatiji po ulozi u izgradnji rimskog akvedukta *Aqua Appia* i ceste *Via Appia* koja je povezivala Rim s jugom Apeninskog poluotoka. Stihovi se pjesnika odnose na Apijev govor u kojem traži da se odbiju ponuđeni uvjeti mira epirskog kralja Pira, a isti se govor smatra jednim od najstarijih sačuvanih proznih djela rimske književnosti. Grčki je pjesnik Stesihor (oko 640 – oko 555) poznat po pjevanju epskih tema lirskim metrom. Navodno je izgubio vid jer je svojim pisanjem uvrijedio Helenu okrivivši je za Trojanski rat. Vid mu se vratio nakon što je sastavio *Palinodiju* (*Opozivnu pjesmu*), kojom je opozvao sadržaj prve uvredljive pjesme. Trački mitski pjesnik Tamira svojim hvalisanjem da je u pjesničkom natjecanju pobijedio i same Muze, uvrijedio je božice i bio kažnjen sljepoćom i gubitkom glasa i sluha. U Panonijevim stihovima slijepo je božanstvo koje daruje ljude: Pluta je u ranoj dobi oslijepio Zeus kako bi bogatstvo dijelio svima. Asklepije mu je kod Aristofana u komediji *Pluto* (stihovi 727–781) vratio vid kako bi ga dijelio poštenim, marljivim i siromašnima. Slijepa je i božica Nemeza (*Rhamnusia* prema hramu u Ramnuntu), koja upravlja ljudskom sudbinom, dijeleći sreću i nesreću. Slijepa je i ljubav, kao što u *Idilama* grčkog

pjesnika Teokrita pjeva pastir Simihida, lik za kojeg su smatrali da predstavlja samog pjesnika. Sudbinu kralja Edipa, posljednjeg spomenutog u epigramu, učenici vjerojatno poznaju iz Sofoklovih tragedija.

Pjesma se na nastavi može pročitati i u hrvatskom prijevodu Nikole Šopa i usporediti prijevod s izvornim latinskim tekstom. Panonije u svom epigramu uz opetovanu upotrebu izraza *caecus* donosi i druge izraze sličnog ili istog značenja: *obtusi ocelli, luminibus tenebras inferre, lucis egere, nitido carere visu*. I u prijevodu će Nikola Šop, uz prijevod *slijep* za riječ *caecus*, koristiti opisne izraze: *zamrežen vid, izgubljen vid i taman, pomračiti bijeli svijet, bez vida*.

KRMELJIVOME SENEKI

Zašto se, Seneka, na svoj vid zamrežen tužiš uzaman?
 Snagu duha baš pojačava vid izgubljen, taman.
 Svjedokom je Demokrit, koji je, da bi što mudriji bio,
 Svojevoljno samoga sebe slijepim učinio.
 Slijep je bio Kiklop, kad je divno na sviralu svirao svoju,
 Slijep je bio i Homer, kad je o trojanskom pjevao boju.
 Slijep je bio i onaj starac, koji prezrevši Pirovu vlast,
 Lacijskoj državi sačuva ugled i čast.
 I Stesihor bolje je sklado, kad svijet mu se pomrači bijeli;
 I Tamira, također, ljepše je pjevo, kako priča veli.
 Slijepa je i Moć, koja nad zemaljskim blagom vlada. I stoga
 Zar je zlo, kako su bogatstva podijeljena od Boga?
 Slijepa je i ljubav, ako se istina o njoj u drevnoj pjesmi čula,
 Koju Sicilcima ispjeva Simetide⁸ zvonka frula.
 Što, pa i sama boginja pravde, Ramnuzida,
 Sve upravlja, na brzom kotaču obrće, bez vida.
 Ipak je jedno pravo učinila u svojoj slijepoj snazi,
 Što tebe, Seneka, u slijepog Edipa preobrazi.⁹

*

Autor je drugog epigrama Dubrovčanin Rajmund Kunić (1719–1794), latinistički pjesnik, prevoditelj *Ilijade* s grčkog na latinski jezik, autor latinskih elegija i epigrama. U epigramu se obraća Kvintu i upućuje ga da si prijatelji trebaju međusobno pomagati. Pritom poseže za poznatim prikazom sinergije slijepog i hromog čovjeka, gdje jedan drugom pomaže sposobnošću koju onaj drugi nema:

⁸ Šop izraz *fistula Simichidae* prevodi kao *Simetide frula*. Povezuje ime sa Simetidom, nimfom i ženom Faunovom. Ime je izgleda bilo nejasno i drugim prevoditeljima, a ne samo Šopu. U prijevodu i komentaru Josefa Fabera (Faber 2009: 316) stoji da se vjerojatno odnosi ili na pjesnika Simiju s Roda (3. st. pr. Kr.) ili na pjesnika Simonida (oko 556 – oko 468).

⁹ Pjesmu je preveo Nikola Šop. Nije preuzeo originalan stih i pjesmu je preveo u rimi.

Fert claudum caecus, caecum regit ille. Kunić epigramom ukazuje da takve sinergije u njihovom prijateljskom odnosu nema, da u tom odnosu svojom sposobnošću doprinosi samo jedan, on sam. Za podršku koju pruža prijatelju Kvintu ne dobiva ništa zauzvrat. Predlaže stoga da Kvint ili nauči pravila prijateljstva, ili da potraži drugog prijatelja.

AMICI COMMODA MUTUI FACERE DEBENT

Fert claudum caecus, caecum regit ille: sodales

Mutua sic faciunt commoda perpetuos.

Ingenio tu, Quinte, meo saepe uteris, uti

Nunquam vis manibus me pedibusve tuis,

Vel curru, vel equo. Valeas, mi Quinte, sodalem

5

Quaere alium, aut leges disce sodaliti. (Bratičević 2016: 288)

Motiv o slijepoj i hromoj osobi i njihovoj uzajamnoj pomoći prisutan je i u književnosti i u likovnoj umjetnosti.

Jean Turcan, *Slijep i hrom*¹⁰

¹⁰ *Slijep i hrom* francuskog kipara Jeana Turcana (1846–1895), https://commons.wikimedia.org/wiki/File:L_aveugle_et_le_paralytique-Jean_Turcan-IMG_6515-white.jpg.

Može ga se pronaći i u dramskim tekstovima po kojima su stvarane i prikazivane kazališne predstave.¹¹ Kunićev tekst može stoga lako povezati nastavu latinskog jezika s nastavom drugih predmeta u općim i strukovnim gimnazijama, s nastavom grčkog jezika u klasičnim, a može biti i povod izvanučioničkim aktivnostima.

Mladima su danas društveni mediji, vizualni prikazi nastali kombinacijom riječi, slika ili videa, primarni način komunikacije i spoznaje svijeta. Začetak tih današnjim učenicima vrlo bliskih vizualnih komunikacija predstavlja grafičko stvaralaštvo. Informacije o njegovu postanku i širenju saznajemo iz teksta objavljenog na stranicama uz grafičku zbirku NSK.

„Kako je potreba za slikovnom informacijom kod širih slojeva društva bila sve izraženija, osim tiskara i nakladnika knjiga, u 16. stoljeću se pojavljuju nakladnici koji se bave isključivo proizvodnjom pojedinačnih grafičkih listova kao i mnogobrojne grafičke radionice. Nije bilo neobično da je proces nastanka grafike, počevši od majstora gravera, preko tiskara pa sve do nakladnika, bio obiteljski posao. Jedna od najznačajnijih obitelji koja je obilježila europsko grafičko stvaralaštvo u vremenskom razdoblju od 1570. do 1670. godine bila je flamanska obitelj Sadeler iz Antwerpena.”¹²

Motiv iz Kunićevog epigrama nalazimo i na grafici jednog od članova spomenute obitelji, Johanna Sadelera. Crtač, bakrorezac i nakladnik Johann Sadeler I. rođen je 1550. u Bruxellesu. Na slici je lijevo prikazan čovjek, slijepac, koji nosi drugoga, a popraćen je i latinskim komentarom i opisom.¹³

¹¹ Primjerice, predstava *Fragmenti* nastala prema tekstovima Samuela Becketta.

¹² *Obitelj Sadeler u Grafičkoj zbirci NSK*, portal *Virtualne izložbe NSK*: <https://virtualna.nsk.hr/sadeler/obitelj-sadeler/>.

¹³ Crtež Johanna Sadelera preuzet je s mrežne stranice:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Landschap_met_de_lamme_die_de_blinde_leidt,_RP-P-OB-5311.jpg.

CHARITAS NVNQVAM EXCIDIT

Arida sylva viret densis vestita corymbis:

Fert claudum caecus: monstrat at ille viam

Praebet largus opem poscenti dives egeno:

Tu numquam miseros deseruisse velis.

QVI HABET, DET NON HABENTI

Ovaj crtež, grafika, vjerojatno je svoj uzor imala u vrlo popularnoj književnoj vrsti u 16. i 17. stoljeću, emblemu, specifičnoj vrsti koja uz književne sadržava i likovne elemente. Emblem se sastoji od kratkog naslova koji predstavlja motiv (*inscriptio*), slike/cртеža (*pictura / res picta*) i teksta ispod slike koji je objašnjava (*subscriptio*). Začetnikom žanra smatra se talijanski humanist Andrea Alciato (1492–1550), čije je prvo izdanje djela *Emblemata* tiskano 1531. Djelo je polučilo velik i neočekivan izdavački uspjeh: do 1620. godine izašlo je u više od sto izdanja, i to ne samo na latinskom nego i na njemačkom, francuskom, talijanskom i španjolskom jeziku. Primjer toga žanra na našim prostorima emblematska je poezija dubrovačkog latinista Frana Gundulića (1587–1629). (Tvrtković 2021)

INSCRIPTIO (motiv)

PICTURA (slika/cртеž)

SUBSCRIPTIO (tekst
koji objašnjava sliku)

EMBLEMA CLXI.

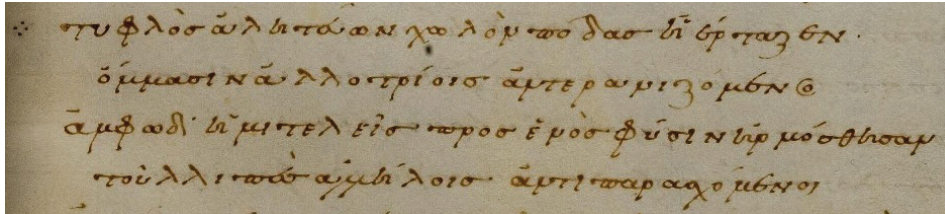
Mutuum auxilium

Loripedem sublatum humeris fert lumine captus,
 Et socii haec oculis munera retribuit.
 Quo caret alteruter, concors sic praestat uterque:
 Mutuat hic oculos, mutuat ille pedes.¹⁴

Učenici klasičnih gimnazija mogu usporediti i tekst na grčkom jeziku.

ANTHOLOGIA GRAECA 9.12.

τυφλὸς ἀλητεύων χωλὸν πόδας ἤέρταζεν,
 ὄμμασιν ἀλλοτρίοις ἀντερανιζόμενος.
 ἄμφω δ' ἤμιτελεῖς πρὸς ἑνὸς φύσιν ἡρμόσθησαν
 τοῦλλιπὲς ἀλλήλοισ ἀντιπαρασχόμενοι.

Codex Palatinus 23, p. 359¹⁵

Upravo je taj motiv upotrijebio i Kunić kako bi ukazao na neravnopravan položaj u svom prijateljskom odnosu. Kunić ga koristi kao kritiku međusobnog odnosa s Kvintom, a u izvornim verzijama na latinskom i grčkom jeziku te kritike nema. Prikaz su prijateljstava i međusobne suradnje. Uspoređujući grčki i latinski tekst može se ukazati na uporabu participia. U latinskom tekstu participi perfekta pasivnog (*sublatum, captus*) prikaz su konkretnog izraza koji pridonosi jasnoći i preciznosti, a participi u grčkom tekstu (ἀλητεύων, ἀντερανιζόμενος, ἀντιπαρασχόμενοι) ukazuju na odnos likova i njihovu međusobnu povezanost.

*

Primjeri ne moraju biti samo književni tekstovi. Izrazi i frazemi povezani sa sljepoćom česti su i u latinskom i u našem jeziku. Jednu sentenciju koja se izvorno nalazi u Evandelju (Mt 15, 14), *Caecus caecum duxit, ambo in hanc foveam ceciderunt*, možemo povezati s događajem iz naše povijesti, s pogibijom Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana. Nakon sloma neuspjele urote usmjerene

¹⁴ Slika i tekst emblema preuzeti su sa: <https://www.emblems.arts.gla.ac.uk/alciato/facsimile.php?emb=A50a160>.

¹⁵ Slika i tekst preuzeti su sa stranice *Anthologia Graeca*: <https://anthologia graeca.org/passages/urn:cts:greekLit:tlg7000.tlg001.ag:9.12/>

protiv habsburškog apsolutizma uhićeni su, osuđeni, pogubljeni i pokopani 1671. u Bečkom Novom Mjestu. Spomenuta rečenica dio je teksta na nadgrobnom natpisu koji se danas nalazi na vanjskom zidu župne crkve u Bečkom Novom Mjestu.

Natpis na crkvi u Bečkom Novom Mjestu

HOC IN TUMULO
IACENT
COMES PETRUS ZRINIUS
BANUS CROATIAE
ET
MARCHIO FRANCISCUS FRANGEPAN(US)
ULTIMUS FAMILIAE
QUI QUIA
CAECUS CAECUM DUXIT
AMBO IN HANC FOVEAM CECIDERUNT
DISCITE MORTALES ET CASU DISCITE NOSTRO
OBSERVARE FIDEM REGIBUS ATQUE DEO
ANNO DOM MDCLXXI
DIE XXX APRIL(IS) HORA IX
AMBITIONIS META EST TUMBA

Političku zabludu i sudbinu hrvatskih plemića autor natpisa uspoređuje sa sudbinom slijepih osoba.¹⁶ Posljednji redak u natpisu također je dobar primjer kako osvijestiti učenicima da riječi iz latinskog jezika žive i danas: ambicija, meta i tumba.

Motive o osobama s invaliditetom dosad smo tražili u postojećim izrekama ili tekstovima, no moguće je i promijeniti fokus. Razgovor s osobama s invaliditetom i njihova iskustva mogu potaknuti na traženje odgovarajućih izraza na latinskom. Stvarni događaj iz života slijepice može se ispričati ili prikazati, a zatim opisati latinskim frazema, poslovicama ili izrazima. Primjer je video s prikazom stvarnog događaja, njegov opis i povezivanje s poznatom izrekom.¹⁷

*

Potpuno je drugačiji ugođaj i prikaz mnogo bliži stvarnom životu u pjesmi Tona Smerdela (1904–1970), književnika i prevoditelja te jednog od najznačajnijih neolatskih pjesnika prošlog stoljeća.¹⁸

Caecus u njegovoj pjesmi *Munuscula maris*¹⁹ nije ni mitološki lik ni slavna povijesna osoba, već nama blizak, običan mali čovjek.

MUNUSCULA MARIS

Caecus nauta
 sedens in horto villulae
 sub pinis umbrosis
 Nunc solus
 bibit vinum
 Subauscultans murmur
 Sonantium undarum.
 Facies eius plena rugarum
 Personae veteris histrionis similis.

¹⁶ Tekst natpisa s prijevodom dostupan je u zbirci *Blago latinskog jezika*:

U ovom grobu leže grof Petar Zrinjski, ban hrvatski, i knez Franjo Frankopan, posljednji od porodice. Ovi su, jer je slijepac vodio slijepca, obojica pali u ovu jamu. Učite se, smrtnici, i učite se po našem udesu čuvati vjeru – kraljevima i Bogu. Godine Gosp. 1671, dana 30. travnja, 9. sata. Slavičnosti cilj je grob. (Doroghy 1986: 387)

¹⁷ Da biste pogledali video skenirajte priloženi QR kod.

¹⁸ Radio je kao gimnazijski profesor u Sinju, Bijeljini i Zagrebu. Potaknut stihovima klasičnih autora i mnogih hrvatskih pjesnika koji su pisali na latinskom jeziku, izabire latinski kao univerzalni jezik. Objavio je sedam zbirki na latinskom jeziku, pretežno pejzažne i ispovjedne lirike. Pjesništvo na hrvatskom jeziku uglavnom mu je duhovne tematike.

¹⁹ Tekst je dostupan u digitalnoj zbirci *Croatiae auctores Latini* (CroALa):

<http://www.ffzg.unizg.hr/klafil/croala/cgi-bin/getobject.pl?c.445:4.croala>.

Aratrum vitae multa delevit
Sed circa labia senescentis nautae
Splendet risus
unius lepidae memoriae.

Et tremescente manu
Bibit vinum caecus nauta
Propinans soli
Sentiens fratrem se esse
Sonantium undarum.

Sol palmam tendens
Siccat lacrimas
iam
iam labentes
in barbam niveam.

Slijep je u Smerdelovim stihovima starac, mornar, i gubitak je vida kod njega posljedica godina. Starost nije utjecala samo na njegov vid, već mu je i lice ispunila borama, bradu mu učinila sijedom, a ruke drhtavima. Isprepliću se u pjesmi radost i tuga. Iako lišen vida, *caecus*, doživljava svijet drugim osjetilima. Osluškuje huk valova, osjeća i hlad borova i toplinu sunca na licu, okus vina i suze na obrazima.

I život je osoba s invaliditetom, kao i mornara iz Smerdelove pjesme, ali i svakog od nas, satkan od sjene i sunca, osmijeha i suza. Život nam nerijetko donosi stvari na koje i nismo spremni. Prihvatiti ih i miriti se s njima veliki je izazov, potrebno je za to i vrijeme i snaga, upornost i želja. Izazove svakodnevice osoba s invaliditetom vrijedno je i zanimljivo upoznati, te razumjeti da nam se želje, potrebe, svakodnevni zadaci, ne razlikuju. Različit je samo način na koji ih možemo ostvariti, a ove pjesme mogu biti povod da se o toj temi otvoreno progovori.

I ne treba pri tom zaboraviti već spomenutog Apija Klaudija Ceka i njegovu misao, *suae fortunae quisque faber*.

LITERATURA

- Alciato at Glasgow*. <https://www.emblems.arts.gla.ac.uk/alciato/facsimile.php?emb=A50a160> (pristupljeno 28. travnja 2025)
- Anthologia Graeca*. <https://anthologiagraeca.org/passages/urn:cts:greekLit:tlg7000.tlg001.ag:9.12/> (pristupljeno 28. travnja 2025)
- Bratičević, Irena. 2016. *Via virtutis / Put vrline: Epigramatski opus Rajmunda Kunića. Sv. 2.* Zagreb: Ex libris.
- Česmički, Ivan. 1951. *Pjesme i epigrama*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Doroghy, Zvonimir. 1986. *Blago latinskoga jezika*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Faber, Josef. 2009. *Janus Pannonius Epigrammata – Epigramme: Lateinisch – Deutsch*. Norderstedt: Books on Demand.
- Grad Zagreb službene stranice*. <https://www.zagreb.hr/en/grad-zagreb-ce-skolama-ponuditi-dva-programa-uz-gr/176856> (pristupljeno 21. travnja 2025)
- Narodne novine*. Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Latinski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019, (143). https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_143.html (pristupljeno 21. travnja 2025)
- Narodne novine*. Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Grčki jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, NN 7/2019, (144). https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_144.html (pristupljeno 21. travnja 2025)
- Narodne novine*. Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, NN 10/2019, (217). https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html (pristupljeno 21. travnja 2025)
- Smerdel, Ton. *Poemata octo, versio electronica*. <http://www.ffzg.unizg.hr/klafile/croala/cgi-bin/getobject.pl?c.445:4.croala> (pristupljeno 21. travnja 2025)
- Tvrtković, Tamara. 2021. Emblem kao rukopisni element i kao književni žanr na primjeru poezije Frana Gundulića (1587–1629). *Colloquia Maruliana* 30 (2021): 299–315. (pristupljeno 21. travnja 2025)
- Urlić, Šime. 1919. *Crtime iz dalmatinskog školstva od dolaska Hrvata do 1910*. Zadar: Matica dalmatinska.
- Virtualne izložbe NSK*. <https://virtualna.nsk.hr/sadeler/obitelj-sadeler/> (pristupljeno 21. travnja 2025)